

AFRİKA'DA ASKERÎ DARBELER VE TERÖRLE MÜCADELE

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

Başkan Yardımcısı ORSAM

“

Sahel bölgesi son üç yıl içerisinde Mali (2020 ve 2021), Gine (2021), Burkina Faso (2022) ve son olarak geçtiğimiz ay içinde Nijer'de olmak üzere askerî aktörlerin siyasete müdahale ettikleri darbe süreçlerine sahne olmuştur. Bu durum karşısında bölgedeki güvenlik zafiyetlerinin artacağı ve terörle mücadele faaliyetlerinin aksayabileceği öne sürülmektedir.

”

Nijer'de yaşanan ve askerî aktörlerin siyasete müdahil olduğu son gelişmeler Afrika'nın özellikle Sahel bölgesi olarak isimlendirilen kesiminde yeni bir istikrarsızlık ortamının doğabileceğini ortaya koymaktadır. Bu istikrarsızlık süreci askerî müdahalelere sahne olan bazı bölge ülkelerinde terör örgütlerinin kendilerine alan bulma ve ortaya çıkan güç boşluğundan yararlanma girişimleriyle birlikte çok daha hızlı bir hâl alabilecektir. Nitekim Sahel bölgesi son üç yıl içerisinde Mali (2020 ve 2021), Gine (2021), Burkina Faso (2022) ve son olarak geçtiğimiz ay içinde Nijer'de olmak üzere askerî aktörlerin siyasete müdahale ettikleri

darbe süreçlerine sahne olmuştur. Bu durum karşısında bölgedeki güvenlik zafiyetlerinin artacağı ve terörle mücadele faaliyetlerinin aksayabileceği öne sürülmektedir. Bu yaklaşımdan hareketle darbeler ve terörle mücadele arasındaki ilişkiyi çözümlmek, Afrika'da “başarısız” ya da “kırıl-gan” devlet oluşumuna giden sürecin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

SAHEL'DE ASKERİ DARBELERİN TERÖRLE MÜCADELEYE ETKİSİ

Genel perspektiften Afrika'daki darbelerin çıkış noktası, ilgili ülkelerdeki demokratik yollarla seçilmiş sivil yönetimlerin radikal terör gruplarıyla mücadelede etkin olmadığı argümanıdır. Bunun arka planında ise terör eylemlerine direkt maruz kalan yerel halkın ordulara atfettiği "kurtarıcı" pozisyonunun olduğu söylenebilir. Buna paralel olarak Nijer örneğinde ol-

duğu gibi askerî figürler, sivil yönetimi aradan çıkararak ve terör operasyonlarında tam yetki ve sorumluluk alarak terörle mücadelelenin daha etkin yürütüleceği iddiasını merkeze almaktadır. Öte yandan Sahel ülkelerinde askerî varlığı bulunan Fransa ve Batılı ülkelerin tüm imkânlarla rağmen radikal grupların genişlemesine engel olamayışı ise yine Nijer ve Burkina Faso örneklerinde olduğu gibi özelinde Fransa ve genelinde ise Batı ile güçlü ilişkilere sahip sivil liderlere karşı hem ka-

muoyu/toplum hem de ordu nezdinde memnuniyetsizliğe ve askerî darbelerin meşru bir zemine oturduğu algısına yol açmaktadır.

Nitekim Afrika'da darbeler, üç temel başlıktan ötürü terörle mücadeleyi zayıflatmakta ve Devlet Dışı Silahlı Aktörlere (DDSA) genişleme durumu tanımaktadır. Bunlardan ilki, darbenin gerçekleştiği ülkeye yönelik devam eden Afrika Birliği, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi bölgesel ve uluslararası kuruluşların finansal, askerî ve lojistik desteklerinin kesilmesi ve bu doğrultuda operasyonların finanse edilmesi

noktasında yaşanan zorluklardır. Batılı ülke ve kurumlar tarafından anti-demokratik bulunan ya da özellikle ABD ve Fransa gibi aktörlerden dış politika bağlamında farklılaşan askerî darbe yönetimleri, bu yardımlara ulaşmada zorluk çekmekte ve dolayısıyla personel, ekipman ve istihbari gözetimin tedariki noktasında yetersiz kalabilmektedir. Bu durum kimi zaman Batı çizgisinden uzaklaştığı değerlendirilen yönetimlere karşı bir cezalandırma biçimi şeklinde dahi tezahür edebilmektedir. Terör riski gözetilmeden izlenen bu politika sonucunda ise söz konusu ülkede terör örgütleri ve devlet dışı silahlı aktörler etkinliklerini artırmakta ve sivil can kayıpları ya da insani krizler yaşanabilmektedir.

“

Yakın geçmişteki Mali ve Burkina Faso örnekleri, askerî darbelerin ardından şiddet ve terör eylemlerinin artış eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. Öyle ki darbelerin ardından olası karşı darbeler ve iç tehditlere karşı merkeze odaklanan yeni askerî yönetimler, güçlerini konsolide etmeye çalışmaktadır. Ancak geniş kırsal alanlarda ortaya çıkan otorite boşluğu, terör örgütleri başta olmak üzere farklı ajandaya sahip devlet dışı silahlı aktörlere alan açmaktadır.

”

İkinci önemli başlık, darbenin gerçekleştiği ülkelerde önceki rejime göre farklılık gösteren ideolojik eğilim ve yönelimlerdir. Bu anlamda Sahel bölgesindeki darbe-

lerin fikri zemininde Fransız karışıklığı ve Pan-Afrikanizm ideolojisi bulunmaktadır. Yereldeki kitleleri arkasına almak ve darbeye meşru bir kimlik kazandırmak amacıyla izlenen bu yönelimler, Fransa ya da Batılı aktörlerden boşalan askerî destek ihtiyacının kıtadaki askerî angajmanlarını artıran Wagner Özel Askerî Şirketi ile karşılanmasına neden olmaktadır. Burkina Faso ve Nijer'deki darbelerin ardından ordu yanlısı gösterilerde açılan Rus bayrakları, ilgili ülkelerdeki artan Rusya ve Wagner nüfuzuna dikkat çekmektedir. Ancak Libya ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde (OAC) olduğu gibi Wagner benzeri paramiliter oluşumlar, askerî darbe sonrası oluşan gergin atmosferi tırmandırarak sürdürülebilir kaos ortamını ve iç savaş dinamiklerini tetiklemektedir. Bu noktada doğası itibarıyla ekonomik kazanımlarını önceleyen Wagner'in keyfi, hukuk dışı ve baskıcı uygulamaları, yerel halk nezdinde otoriteyle ilişkilendirilerek memnuniyetsizliğe yol açmaktadır. Bu durum, radikalleşmeye ve terör örgütlerinin militan devşirmesine olanak sağlayan bir olgu şeklinde değerlendirilebilir. Ayrıca benzer senaryonun direkt olarak millî ordular için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda askerî müdahale sonucu yönetimi ele geçiren ve halk üzerinde önemli oranda meşruiyet kazanan ordunun gücünün zirvesindeyken kontrolsüz güce, “devlet terörüne” başvurusu geçmiş örneklerde sıkça rastlanılan bir durumdur. Devletin korumakla yükümlü olduğu bireylere karşı şiddet eylemleri aracılığıyla korku ortamı oluşturması, bu eylemleri paramiliter gruplar,

özel güvenlik şirketleri ya da devlet destekli milisler tarafından gerçekleştirilmesi ve sosyal yapı üzerinde baskıcı bir düzen kurmayı amaçlaması, darbe sonrası “devlet terörüyle” özdeşleşen uygulamalardır. Hiç şüphesiz bu uygulamalar İslam Devleti Sahra Kolu (ISGS-Islamic State in Greater Sahara) ve Cemaat Nusra el-İslam ve Müslim (JNIM-Jama'at Nusrat al-Islam wal-Muslimin) gibi yerel ayrışmalara ve kırılmalara kayıtsız kalmayan terör örgütleri için oldukça kritik bir propaganda aracı hâline dönüşmektedir.

Afrika'da askerî darbelerin terörle mücadele anlamında olumsuz sonuçlar doğurmasının son nedeni olarak ise darbe sonrası askerî yönetim tarafından izlenen hayatta kalma stratejileri gösterilebilir. Bu anlamda yakın geçmişteki Mali ve

Burkina Faso örnekleri, askerî darbelerin ardından şiddet ve terör eylemlerinin artış eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. Öyle ki darbelerin ardından olası karşı darbelere ve iç tehditlere karşı merkeze odaklanan yeni askerî yönetimler, güçlerini konsolide etmeye çalışmaktadır. Ancak geniş kırsal alanlarda ortaya çıkan otorite boşluğu, terör örgütleri başta olmak üzere farklı ajandaya sahip devlet dışı silahlı aktörlere alan açmaktadır. Darbeden kaynaklı olarak temel hizmetlerin (altyapı, gıda, güvenlik vd.) aksaması, IŞİD bağlantılı ISGS ve el-Kaide bağlantılı JNIM terör örgütleri için propaganda aracına dönüşmektedir. Örneğin 2012 Mali darbesinin ardından radikal terör grupları, parçalanmış orduyu ve oluşan siyasi kriz atmosferini bir fırsat penceresi olarak görüp kısa süre içinde Mali

topraklarının 2/3'ünü kontrol eder hâle gelmiştir. Benzer olarak Burkina Faso'daki darbenin ardından potansiyel tehdit olarak görülen istihbarat teşkilatı lağvedilmiş, bu durum bölgede faaliyet gösteren terör gruplarına önemli ölçüde operasyonel esneklik kazandırmıştır. Bu bağlamda The Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED) verilerine göre 2021 yılında Sahel'deki aşırı şiddet ve terör eylemlerinin sayısı 257'ye bu rakam 2022 yılında 333'e yükselmiştir. Saldırıların çoğunluğu, sivil kayıplarla sonuçlanmıştır. Marka değerlerini artırmayı ve küresel anlamda "pazar payı" elde etmeyi amaçlayan terör örgütleri, güç boşluğundan faydalanarak şiddetin ölçeğini ve kapsamını artırmaktadır. Dolayısıyla bu dönem içinde terör örgütlerinin daha fazla ses getiren ve niceliksel

sonuçlara odaklanan stratejileri için siviller öncelikli hedef olarak belirlenmektedir.

“

1960 yılından günümüze geçen sürede Çad, Burkina Faso, Mali, Moritanya ve Nijer gibi ülkelerden oluşan Sahel bölgesinde toplam 26 darbe yapılmış ancak ilgili ülkelerdeki terör ve şiddet eylemleri özellikle son 10 yıl içinde kademeli bir biçimde artmıştır. Geline nokta ortaya çıkan tablo, Sahel bölgesinin bir domino etkisi içinde terör grupları için "faaliyet alanına" dönüşmesi riskini içinde barındırmaktadır.

”

Sonuç olarak Sahel bölgesindeki darbeler, çıkışı itibarıyla istikrarsızlığı önlemek ve terörle etkin mücadeleyi sürdürmek amacıyla hayata geçse de süreç içinde ters etki yaratmakta ve terör örgütleri başta olmak üzere yerel devlet dışı silahlı aktörlere yayılma fırsatı tanımaktadır. Bu durum, Afrika'daki sayısız darbe girişimi ve darbenin arka planındaki dinamikleri göstermektedir. 1960 yılından günümüze geçen sürede Çad, Burkina Faso, Mali, Moritanya ve Nijer gibi ülkelerden oluşan Sahel bölgesinde toplam 26 darbe yapılmış ancak ilgili ülkelerdeki terör ve şiddet eylemleri özellikle son 10 yıl içinde kademeli bir biçimde artmıştır. Geline nokta ortaya çıkan tablo, Sahel bölgesinin bir domino etkisi içinde terör grupları için "faaliyet alanına" dönüşmesi riskini içinde barındırmaktadır. ■

